

ОГЛЯД ЛЕКСИЧНОЇ СТИЛІСТИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

ІВАНОВА Ю. Ю., викладач кафедри мовної
підготовки

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Людське мислення відображає за допомогою мови не тільки об'єктивну, але й суб'єктивну людську реальність. В лексичному складі будь-якої мови закладені образотворчо-виразні можливості для фіксації людської суб'єктивності. Як відомо, в словах розрізняють основне і додаткове, денотативне і конотативне значення. Денотативне значення відносно постійне, конотативне значення непостійне, воно або привноситься контекстом і виявляється з нього, або існує в якості конотативної семантики, утримуючої суттєвість також тільки в контексті.

Більшість слів сучасної німецької мови володіють тільки денотативним значенням і з крапки зору забарвленості нейтральні. Будь-яке нейтральне слово легше вписується в емоційно-експресивний диференційований контекст, набуваючи при цьому забарвлення цього контексту [2, с. 117 - 118].

Але в німецькій мові існують слова зі стійким додатковим забарвленням, які умовно можна поділити на три пов'язаних між собою і нерідко взаємообумовлені групи: перша група - це слова, забарвлення яких зумовлене відношенням до літературної норми мови. Вони утворюють стилістичні засоби, що можна визначити як стилістичні пласти мови (Stilschichten); друга група включає слова, забарвлення яких (Stilfärbung) визначається узуальним використанням їх в певних сферах і ситуаціях спілкування (офіційна, політична, наукова і т. і.), в різних шарах суспільства (військових, студентів, декласованих елементів, аристократичної еліти — в буржуазному суспільстві і т. і.) і в різних умовах спілкування. Такі слова

окрім номінативно-денотативного значення несуть додаткове виразне забарвлення функціонального і соціального характеру. Третю групу слів, що несуть додаткову інформацію, складають слова з емоційно-експресивним забарвленням, яку досить тяжко класифікувати через наявності в них багатообразних, взаємопереходячих відтінків емоційно-експресивного змісту. Як правило, це емоційно-оціночні слова, в яких оціночний компонент має різний ступінь інтенсивності якості і різний ступінь виразності суб'єктивного змісту [15, S. 116; 17, S. 207]. Емоційно-експресивне забарвлення (Stilebene) - це додатковий зміст, що виникає у значенні слова на основі постійних оціночних зв'язків, загально визнаних в даному мовному колективі [3, с. 117 - 118]. Ці три групи додаткових значень, які закріпились за словами в процесі мовної комунікації та які складають основу стилістичної синонімії – центрального розуміння традиційної лінгвостилістики. В мовознавстві ще досі не існує загального однозначного визначення синоніма. Найбільш розповсюдженим є визначення синонімів як слів близьких за значенням, але різних по відтінкам значення або по стилістичному забарвленню. Стилістику ж цікавить не близькість словарних значень двох чи декілька слів, а те, якими словами можна виразити якесь певне поняття у певному типовому контексті, тобто мова йде про те, як певне денотативне значення можна сформулювати за допомогою різних лексичних варіантів [2, с.118, 15, с. 111]. Існують смислові(ідеографічні) та стилістичні лексичні синоніми. Ідеографічні синоніми розрізняються інтенсивністю смислової якості, наприклад: lieben – verehren – hochschätzen. Стилістичні синоніми розрізняються конотаціями, тобто соціально-психологічними відтінками денотативного значення, наприклад: sterben - entschlafen – abkratzen. Ці слова є стилістичними синонімами та розрізняються емоційно-експресивною забарвленням слова (sterben –

нейтральне, *entschlafen* – піднесене, *abkratzen* – понижене, грубе слово) [3, с. 330].

Функціонування книжкової лексики обумовлено установкою на офіційність мовного спілкування, яке відбувається в умовах масової або групової комунікації. Вживання розмовної лексики обумовлено неофіційністю мовного спілкування [18, S.98].

І Різель Є.Г. і Брандес М.П. розрізняють в німецькій мові наступні стилістичні пласти (*Stilschichten*) мови: 1)книжковий пласт, включаючий в себе також і поетизми; 2)нормативно-літературний, загальновживаний пласт; 3)розмовний; 4)просторічний, грубий. Приналежність слова до певного стилістичного пласту визначає соціальну атмосферу цього слова [15, с.112, 17, с.122, 2, с. 119, 3, с. 337].

1) До книжкового пласту лексики відносяться такі слова, що вживаються здебільшого в письмово-книжній мові. Цей пласт словника близький до ділової лексики та загальнонаучної, а також - загальновживаної, нейтральної. Широко використовується цей пласт в різноманітних документах урочистого характеру.

2) Пласт поетичної лексики, що підноситься над пластом загальнолітературної лексики, притаманний не тільки віршованій мові, але й трохи поетизованим текстам загального характеру.

3) Нормативно-літературний, загальновживаний стилістичний пласт є нейтральним і існує в усіх сферах спілкування і в усіх жанрах.

4) Розмовний пласт лексики не є однорідним: з одного боку, він зливається з загальновживаною лексикою, з іншого — з просторічною. Розмовна лексика, як правило, має емоційне забарвлення.

Розрізняють власне розмовну лексику, що не порушує норм літературної мови (*literarisch-umgangssprachlich*) та обмежена лише сферою застосування (побутовою), і просторічну (*salopp*), що

знаходиться на грані літературного вживання і навіть виходить за межі літературної мови.

5) Просторічний, грубий пласт лексики. Просторіччя зазвичай ділиться на грубе (нелітературне – grob) та негрубе (припустиме в усній мові – salopp). До грубо-простомовної лексики відносяться й лайливі слова, які утворюють ненормативну лексику. Наприклад вульгаризми „Arsch“, „Scheiße“. Полупрефікси Scheiß-, scheiß-, які приєднуються до іменників та прикметників, надають їм експресивно-оцінчне зневажливе значення. [14, с. 334].

Поняттям «стилістичне забарвлення слова (або вираза)» охоплюється широке коло соціально-психологічних нашарувань до денотативного значення слова. Сюди, передусім, відноситься забарвлення, яке Є. Г. Різель [17, с. 115] називає «функціональним забарвленням слова», що показує приналежність слова до тієї або іншої сфери обмеженого використання лексики, наприклад, сфери наукової, ділової, художньо-літературної та іншої комунікації. Розглянемо стилістичне забарвлення лексики в аспекті створення різноманітних колоритів. Під колоритом розуміється певний соціальний або емоційний нюанс слова або словосполучення словесного твору. До таких колоритів відносяться: територіальний, історичний, соціальний, професійний, національний.

Територіальний (локальний) колорит словесного твору створюється шляхом використання діалектної лексики і територіальних дублетів. Він має яскраво виражене соціальне забарвлення, бо, як правило, діалектна лексика притаманна розмовному і просторічним лексичним пластам.

Діалектизми є не літературними, діалектними словами і словосполученнями. Діалектизми на відзнаку від територіальних дублетів, географія яких достатньо широка, обмежені вузькими територіальними кордонами, наприклад Fleischhauer, Samstag типові для

південнонімецького діалекту, Schlachter, Sonnabend – для північнонімецького діалекту [18, с. 238].

І Різель Є.Г., і Брандес М.П., відзначають, що, історичний колорит словесного твору створюється за допомогою груп слів з обмеженою сферою застосування, таких, як історизми, архаїзми, анахронізми, неологізми, модні слова [15, S. 97], [3, с. 341].

Національний колорит словесного твору. Засобом його створення є іноземні слова. Йдеться про неасимільоване запозичення з інших мов, про слова-цитати, що позначають реалії, встанови та т. і. якої-небудь нації. В художній літературі такі іноземні слова використовуються в мові героїв і автора з метою вказівки на національну приналежність героя або з метою надання ситуації національного колориту. Окрім означених іноземних слів, в мові можуть використовуватися слова, фрази і навіть цілі фрагменти на іноземній мові, але вже з іншим стилістичним завданням, головним чином для створення соціального колориту.

Засобами створення соціального колориту, на думку Різель Є.Г. і Брандес М.П., є терміни, професіоналізми, жаргонізми, іншомовні слова і висловлювання [15, S. 98], [3, с. 342].

Диференціація лексики за стилістичними рівнями упорядковує функціонально експресивну характеристику літературної лексики.

Експресивне забарвлення слова – це додаткові відтінки значення оціночного характеру, які ніби то нашаровуються на денотативну основу семантики слова. Слова в залежності від їх загального експресивного забарвлення традиційно розподіляються за трьома рівнями: лексика високої експресивності, нейтральної та зниженої [3, с. 351]. Таким чином виділяють високий, нейтральний та знижений стилі. Точкою відліку для визначення стилістичної характеристики слова є лексика нейтрального стилю.

Нейтральний стиль (*der neutrale Stil*). Для слів цього стилю характерна відсутність експресивного забарвлення. Але це не означає того, що лексика цього рівня не може відбуватися у висловлюванні суб'єктивної модальності. Виразність стилістично нейтральних, загальноживаних слів складається в їх потенціальних можливостях, які виявляються завдяки їх контексту. Ця специфіка нейтральної лексики обумовлює здатність використовуватись у переносно-розширених значеннях [3, с. 351].

Високий стиль (*der gehobene Stil*) являє собою особливим образом оброблену рафіновану мову, що стоїть вище нейтрального, нормативного (*normalsprachlich*) та використовується в особливо урочистих випадках [3, с. 352].

З крапки зору стилістичного забарвлення для високого стилю характерно вживання поетизмів, архаїзмів, варваризмів та іноземних слів; з крапки зору відношення до літературної норми - вживання книжної лексики і книжних стилістичних неологізмів.

Знижений стиль (*der gesenkte Stil*) включає в себе розмовні слова і вирази, фамільярну лексику (загальний сленг), просторіччя, професіоналізми і соціальні жаргони, діалектизми, вульгаризми, лайливі слова. Диференціація тону лексики цього рівня співпадає з диференціацією їхнього відношення до літературної норми: літературно-розмовна (*literarisch-umgangssprachlich*) – фамільярна – просторічно-груба (*salopp-vulgar, grob*). Точну стилістичну кваліфікацію слова цього рівня можна отримати тільки в контексті [3, с. 352].

Стилістичні рівні пов'язані з системною стороною стилю, тобто з контекстом, з твором, і співвідносні з двома іншими якостями стилю мови - «стилістичним пластом» (*Stilschicht*) і «стилістичним забарвленням» (*Stilfärbung*).

Стилістичний рівень слів висловлює узуально-закріплене за даною словниковою одиницею емоційне відношення членів мовного колективу до денотату.

Серед емоційно пофарбованих слів виділяють:

- емоційно-оціночні слова, в яких оціночне значення є компонентом семантичної структури слова це, наприклад, такі слова, як *der Aufstand – die Rebellion; der Führer – der Häuptling*;
- емоційно-образні слова, в яких оціночне значення має конотативний характер, наприклад: *Angstphase, Esel* (лайливе слово) [2, с. 128].

Окрім оціночних значень слова можуть мати емоційно - експресивний відтінок. Класифікацій таких відтінків не існує, однак окремі автори намагалися в загальних рисах згрупувати можливі форми вираження емоційних відношень. Так, Т.Г. Вінокур пропонує наступну шкалу емоційно-експресивних забарвлень:

- «грубість - фамільярність - інтимність»
- «піднесена урочистість - ділова офіційність»
- «осудження – обурення»
- «радість - веселість» [5, с. 42].

«Словник сучасної німецької мови» Р. Клаппенбах та В. Штайніца [13], дає такі визначення, які співвідносяться з експресивним забарвленням слова: *scherzhaft* (*Adamskostüm*) – жартівливо, *vertraulich* (*Alterchen*) – довірливо; *verhüllend* (*das Zeitliche segnen für: „sterben“*) – обережно; *gespreizt* (*mit Bedacht*) – претензійно; *abwertend* (*Abschaum der Menschheit*) – зневажливо; *spöttisch* (*Amtsmiene*) – глумливо; *derb* (*abkratzen für: „sterben“*) – грубо.

Емоційно-експресивні забарвлення слів мають безпосереднє відношення до виразності висловлювання, перед усім до виразності функціонального характеру, тобто це готові засоби комунікативних текстів, що оформлюють суб'єктивно-психологічний аспект комунікації. Емоційне забарвлення слів має сенс і функціонує тільки в контексті цілого.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). - М.: Просвещение, 1990. - 301 с.
2. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. Для ин-тов и фак-тов иностр. языков. - М.: 1983. - 272 с.
3. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс. - М.: 2004. - 413 с.
4. Брандес М.П. Стилистический анализ. - М.: Высшая школа, 1971. - 190 с.
5. Винокур Т.Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. М., 1980.
6. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. - М.: 1958. - 458 с.
7. Гальперин И.Р. Стилистика английского языка. - М.: Высшая школа, 1977. - 332 с.
8. Долинин К.А. Стилистика французского языка. Учеб. пос. для студ. фак. и пед. ин-тов иностр. яз. - Л.: Просвещение, 1978. - 344 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь. (Гл. ред. Ярцева В.Н.) - М.: Сов. энц., 1990. - 685 с.
10. Одинцов В.В. Стилистика текста. - М.: Наука, 1980. - 263 с.
11. Толмашевский Б.В. Стилистика: Учеб. пособие. - 2-е изд., испр. и доп. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. - 288 с.
12. Fleischer W., Michel G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. - Leipzig; VEB Bibliogr. Institut, 1975. - 394 S.
13. Klappenbach Ruth, Steinitz Wolfgang. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. / Bde 3. Und 5. 4. Auflage. - Berlin: Akademie - Verlag, 1980.
14. Reiners L. Stilkunst. Ein Lehrbuch deutscher Prosa. Munchen, 1959.
15. Riesel E. Abriss der deutschen Stilistik. - Verlag für

- fremdsprachliche Literatur. Moskau, 1954. – 399 S.
16. Riesel E. Der Stil der deutscher Alltagsrede. - М.: Высшая школа, 1964. - 315 S.
  17. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. - Учебник для студентов ин-тов и фак-тов иностр яз.-М.: Высшая школа, 1975. - 315 с.
  18. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Frankfurt-am-Main, 1973, - 232с.